

ks. dr hab. Jerzy Adamczyk

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ Pani mgr lic. Karoliny Mazur pt. „Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła po Soborze Watykańskim II”, Warszawa 2020, ss. 359 (mps), napisanej pod kierunkiem księdza profesora dr. hab. Henryka Stawniaka

W odpowiedzi na pismo ks. dra hab. M. Stokłosa prof. UKSW, Dziekana Rady Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie z dnia 17 stycznia 2020 r., w którym powiadamia mnie o uchwale Rady Wydziału i prosi o wzięcie udziału w przewodzie doktorskim Pani mgr lic. Karoliny Mazur w charakterze recenzenta, przesyłam wymaganą przepisami prawa opinię.

1. Racje pisania, cel i przedmiot pracy

Kościół powołuje się na prawdziwą *potestas regiminis* czyli *iurisdictionis* (por. kan. 129 § 1) w odniesieniu do dóbr podlegających jego kompetencji, bez której jego wrodzone i niezależne prawo do ich posiadania i używania, byłoby prawem czysto formalnym. Oznacza to jego wolność odnośnie do dóbr doczesnych, która przejawia się w potrójnym uprawnieniu: wydawania norm (władza ustawodawcza), wydawania konkretnych aktów administracyjnych (władza wykonawcza) oraz rozpoznawania związanych z tym kontrowersji (władza sądownicza).

W zakresie prawa patrymonialnego, oprócz uprawnień do nabywania, administrowania i alienacji dóbr, kościelna władza rządzenia obejmuje i zakłada także prawo do otrzymywania świadczeń zgodnie z kan. 1260, który stanowi, że Kościół posiada wrodzone prawo domagania się od wiernych dostarczenia tego, co jest konieczne do osiągnięcia właściwych mu celów, w formach powszechnie uznanych za najbardziej odpowiednie: podatki, taksy, ofiary, kwesty, daniny. Temu uprawnieniu Kościoła odpowiada, ze strony wiernych, prawo – jak również fundamentalny obowiązek – przekazywania dóbr doczesnych na rzecz Kościoła, bez ograniczeń i uwarunkowań ze strony państwa (por. kan. 222 § 1).

Z różnych względów w kwestii dóbr doczesnych Kościoła istnieje potrzeba pewnego powiązania między Kościołem i państwem, poprzez różne umowy (najczęściej konkordatowe) lub stosowanie techniki odsyłania lub „kanonizacji” prawodawstwa cywilnego. Konkordaty są klasycznym narzędziem koordynacji prawa kanonicznego i prawa państwowego oraz zapobiegania konfliktom jurysdykcji, także w zakresie dóbr doczesnych Kościoła. Na podstawie zasady zawartej w kan. 1254 § 1, która – na mocy kan. 1258 – odnosi się zasadniczo do wszystkich publicznych osób prawnych Kościoła, państwa muszą uznać,

chronić i promować prawo Kościoła do korzystania z dóbr doczesnych. Ponadto, zgodnie z prawem międzynarodowym, państwa są zobowiązane do uznania takiego samego prawa Kościoła, jakie posiadają obywatele w odniesieniu dóbr doczesnych.

Zagadnienie dóbr doczesnych oraz relacji wiernych do tych dóbr jest na pewno jedną z delikatnych i ważnych spraw, z którymi Kościół musi się mierzyć. Rodzi ono serię wyzwań ogólnych, także dla prawnych konsekwencji i rozwiązań. Przekazywane społeczeństwu w różnych publikacjach informacje na temat dóbr doczesnych Kościoła katolickiego (także w Polsce) są nierzadko tendencyjne i nieprawdziwe, ich źródłem są mity krążące na ten temat. Dlatego publikacja Pani mgr lic. Karoliny Mazur jest bardzo wartościowa i na czasie. Stanowi z jednej strony niewątpliwie cenną publikację z zakresu prawa o Ludzie Bożym i prawa patrymonialnego Kościoła, a z drugiej ukazuje prawo i poważny obowiązek wszystkich wiernych zarządzania potrzebom Kościoła z racji przynależności do Ludu Bożego przez chrzest.

Do podjęcia tematu pracy skłoniły Autorkę następujące czynniki: naświetlenie i głębsze poznanie kan. 222 § 1 KPK, m.in. dlatego, gdyż jest on tak ważny, jakie ważne są potrzeby Kościoła, przypomnienie i ukazanie obowiązku wiernych świadczenia na rzecz Kościoła, ukazanie sposobów w jakie wierni mogą zarządzać jego potrzebom, świadcząc mu pomoc ekonomiczną, osobistą i duchową oraz dostrzeżenie i rozwiązanie problemu obowiązku udzielenia wsparcia Kościołowi przez osoby przynależące do innych wspólnot kościelnych i niewierzących. „Problem analizowany w niniejszej pracy (...) jest ważny i aktualny również z uwagi na aktualną sytuację w jakiej znajduje się wspólnota kościelna. Przedstawiciele różnych środowisk uważają, że Kościół katolicki jest stroną «uprzywilejowaną», ponieważ ustawodawca świecki wprowadził szereg regulacji prawnych, dzięki którym kościelne osoby prawne mogą korzystać z wielu dobrodziejstw, takich jak dotacje czy zwolnienia podatkowe. W środkach masowego przekazu podawane są błędne lub nieprawdziwe informacje na temat majątku Kościoła w Polsce, prezentowane są postulaty na temat zaprzestania finansowania kościelnych osób prawnych mimo, że osoby przynależące do innych kościołów i wspólnot religijnych oraz niewierzące mogą korzystać z dzieł Kościoła” (s. 23).

Tytuł pracy jest następujący: „Obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła po Soborze Watykańskim II”. I rzeczywiście Autorka w pełni problematykę objętą tym tytułem w swojej pracy odzwierciedla. Jednak wydaje się, że lepszy byłby tytuł nieco krótszy: „Obowiązek wiernych zarządzania potrzebom Kościoła” (ewentualnie dodać: „Aspekt kanoniczny” lub „kan. 222 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku”). Jest jasne, że

Autorka włączając do tytułu pracy frazę: „po Soborze Watykańskim II” chciała od razu wskazać na podstawę teologiczną omawianego obowiązku wiernych i proces redakcyjny kan. 222 § 1. Jednak ten obowiązek (choć istniał on w KPK/1917 kan. 1496) został na nowo sformalizowany i pogłębiony (jako kan. 222 § 1) dopiero w KPK z 1983 r. w ks. II i w ks. V, który i tak jest prawnym wyrazem doktryny Soboru Watykańskiego II, jako „wielki pas transmisyjny przenoszący na język kanonistyczny tę doktrynę, mianowicie soborową eklezjologię” (Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sacrae disciplinae leges*).

Jest jeszcze jedna uwaga: Kan. 1261 § 1. „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. § 2. Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym w kan. 222, § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”. Prawodawca wyraźnie (odwołując się *expressis verbis* do kan. 222 § 1) mówi o prawie i obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła. W powiązaniu prawa z obowiązkiem, dwoma biegunami tej relacji są wierni i kompetentni przełożeni kościelni. Prawo Kościoła do wymagania świadczeń materialnych łączy się z prawem wiernych do przekazywania Kościołowi takich środków. W porównaniu do Kodeksu z 1917 r. jest to norma nowa, która wyraża subiektywne prawo wiernych. Wierni mają prawo przekazywać swoje dobra, czy ruchome, czy nieruchome, na realizację celów kościelnych. Tę normę kanoniczną należy połączyć z prawem do wolności religijnej. Prawo państwowe, które respektuje wolność religijną nie może ograniczać, przynajmniej w fundamentalnym znaczeniu, uprawnienia osoby, decyzji poszczególnych katolików o przekazywaniu dóbr i praw majątkowych na cele kościelne (A. Domaszek, *Dobra doczesne Kościoła*, Warszawa 2016, s. 99-100).

Stąd temat byłby następujący „Prawo i obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła po Soborze Watykańskim II”.

Tematem (przedmiotem) recenzowanej dysertacji jest problematyka obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła w ustawodawstwie kościelnym po Soborze Watykańskim II. Z racji łączności prawa o dobrach doczesnych Kościoła z prawem państwowym w tej kwestii, Autorka, co jest słuszne, bierze pod uwagę, wykorzystuje i analizuje przepisy państwowe (zasadniczo świeckiego prawa polskiego, choć wspomina pokrótce o regulacjach w innych państwach), w celu dokładnego i całościowego zrealizowania obranej tematyki.

Odnosnie do roli prawa państwowego w sprawie obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła Autorka pisze: „Kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła i uprawnienia do posiadania dóbr materialnych wynika także z prawodawstwa

świeckiego, dzięki podpisanemu porozumieniu między stroną kościelną, a świecką (Konkordatowi). W tej części rozdziału zostaną omówione i scharakteryzowane przepisy ustawodawstwa państwowego regulujące powyższą problematykę” (s. 18). Kan. 1254 § 1 brzmi: „Kościół katolicki na podstawie prawa wrodzonego, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać i alienować, dla osiągnięcia właściwych sobie celów”.

Czy więc, jak twierdzi Autorka „kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła i uprawnienia do posiadania dóbr materialnych wynika także z prawodawstwa świeckiego, dzięki podpisanemu porozumieniu między stroną kościelną, a świecką (Konkordatowi)”? Nie wszędzie na świecie podpisano konkordaty, czy inne umowy między Kościołem a państwem. Przyczyną zdolności majątkowej Kościoła jest nie władza świecka lecz prawo wrodzone (*ius nativum*), czyli takie, którym Kościół cieszy się sam w sobie, a nie z nadania innej władzy, i które wykonuje autonomicznie zgodnie z własnymi zasadami. Zdolność ta bowiem wynika z natury Kościoła ustanowionego przez Chrystusa; jest ona istotnie związana z organizacją i funkcjonowaniem Kościoła. Dzięki tej zdolności Kościół może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać nimi i dokonywać alienacji. Kan. 1261 § 1 brzmi: „Wierni mają prawo przekazywać dobra doczesne na korzyść Kościoła. § 2. Biskup diecezjalny powinien przypominać wiernym obowiązek, o którym w kan. 222, § 1, i w odpowiedni sposób domagać się jego wykonania”. Tego prawa i obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła nie nadaje wiernym państwo, lecz Kościół, z tego tytułu, że należą do ludu Bożego z prawami i obowiązkami. Prawo świeckie (jeśli szanuje wolność religijną) nie może obligować wiernych do zaradzania potrzebom Kościoła i nie może im tego zabronić.

Ponieważ jednak z różnych względów w kwestii dóbr doczesnych Kościoła istnieje potrzeba pewnego powiązania między Kościołem i państwem, poprzez różne umowy (najczęściej konkordatowe), to również w zakresie obowiązku i prawa wiernych zaradzania potrzebom Kościoła włącza się we właściwym obszarze oddziaływanie prawa państwowego. Ale to Kościół poprzez różne umowy udziela takie uprawnienie wobec wiernych prawu świeckiemu, a nie państwo Kościołowi. Stąd kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła i uprawnienia do posiadania dóbr materialnych nie wynika wprost z prawodawstwa świeckiego, ale wynika jedynie dzięki podpisanym porozumieniom między stroną kościelną, a świecką (najczęściej konkordatowi). **Stąd ta uwaga winna znaleźć się najlepiej we Wstępie**, aby uzasadnić racje odwoływania się do prawa państwowego, co do obowiązku i prawa wiernych zaradzania potrzebom Kościoła.

Powstaje druga kwestia. Odnośnie do roli prawa państwowego w sprawie obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła. Autorka pisze: „Kwestia dotycząca obowiązku finansowego wsparcia Kościoła i uprawnienia do posiadania dóbr materialnych wynika także z prawodawstwa świeckiego, dzięki podpisanemu porozumieniu między stroną kościelną, a świecką (Konkordatowi). W tej części rozdziału zostaną omówione i scharakteryzowane przepisy ustawodawstwa państwowego regulujące powyższą problematykę” (s. 18). A dalej: „Poruszając kwestię dotyczącą prawa Kościoła do posiadania dóbr materialnych do realizacji własnych celów, należy sformułować następujące pytanie, czy prawodawca państwowy uznaje prawo Kościoła katolickiego do nabywania (z łac. *acquirere*), posiadania (*retinere*), zarządzania (z łac. *administrare*) i alienowania (z łac. *alienare*) dóbr doczesnych? Odpowiedzi na to pytanie, w pierwszej kolejności, należy szukać w Konkordacie Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 roku, który stanowi iż: „kościelne osoby prawne mogą zgodnie z przepisami prawa polskiego nabywać, użytkować i zbywać mienie nieruchomości i ruchome oraz nabywać i zbywać prawa majątkowe” (art. 23 Konkordatu) (s. 73). I jeszcze: „Prawo Kościoła do posiadania dóbr materialnych zostało przewidziane także w prawodawstwie świeckim, w szczególności w aktualnie obowiązującym Konkordacie (art. 23 Konkordatu) oraz w ustawie o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (art. 52 u.s.p.d.k.)” (s. 80).

Ma się tu wrażenie (choć Autorka pokrótce odnotowuje regulacje prawne, co do utrzymania Kościoła w innych państwach, s. 70-71), że konkordat polski i szeroko rozumiane prawodawstwo polskie są stosowane na całym świecie (skoro odpowiedzi na pytanie czy prawodawca państwowy uznaje prawo Kościoła katolickiego do nabywania (z łac. *acquirere*), posiadania (*retinere*), zarządzania (z łac. *administrare*) i alienowania (z łac. *alienare*) dóbr doczesnych, w pierwszej kolejności należy szukać w Konkordacie Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 roku), co jest oczywiście niedorzecznością.

Stąd brakuje uzasadnienia dlaczego Autorka opiera się wyłącznie na polskim prawie świeckim respektującym wolność religijną także w przestrzeni majątkowej, a co za tym idzie uznającym prawo m. in. Kościoła Katolickiego do posiadania dóbr materialnych (s. 73, 79-80), choć tytuł brzmi ogólnie: „Obowiązek wiernych zaradzania potrzebom Kościoła po Soborze Watykańskim II”. Odnosi się wrażenie, że kwestie poruszane w pracy są rozwiązywane wszędzie tak jak w Polsce, a przynajmniej świeckie prawo polskie jest tu modelowe, a tak nie jest na całym świecie, chociażby w krajach niemieckojęzycznych, o których autorka krótko napomina na s. 79-80.

Autorka stawia następujące pytanie badawcze (naukowa i wyczerpująca odpowiedź na nie jawi się jako cel dysertacji), będące postawieniem problemu tej pracy: „W tym miejscu powstaje następujące pytanie, dlaczego kanon stanowiący o obowiązku zaradzania potrzebom Kościoła (kan. 222 § 1 KPK) znalazł się w księdze drugiej kodeksu «Lud Boży», w tytule drugim: «Obowiązki i prawa wszystkich wiernych», a nie został umieszczony w księdze piątej «Dobra doczesne Kościoła»? Aby odpowiedzieć na to pytanie, należy cofnąć się do czasu rewizji kodeksu prawa kanonicznego, w szczególności do prac zespołów roboczych zajmujących się redakcją księgi drugiej i piątej kodeksu”.

W tym miejscu należy postawić jeszcze dwa pytania-problemy, które roztrząsa niniejsze dzieło: jakie są potrzeby Kościoła, które mają zaspokoić wierni oraz w jaki sposób wierni wypełniają obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła. Praca bowiem nie tylko ukazuje podstawę teologiczno-kanoniczną obowiązku wiernych zaradzania potrzebom Kościoła wynikającego z ich przynależności do ludu Bożego (por. kan. 222 § 1), ale i omawia konkretne potrzeby Kościoła oraz formy ich zaspokojenia.

2. Układ rozprawy

Strukturę tematyczną rozprawy Autorka dostatecznie objaśniła we „Wstępie” (ss. 17-23). Na recenzowane opracowanie składają się: spis treści, wykaz skrótów, wstęp, pięć rozdziałów, zakończenie, bibliografia, summary (bardzo cenne).

„Wstęp” jest metodologicznie poprawny i sumarycznie zapoznaje czytelnika z problemami, które mają być przedmiotem refleksji naukowej. Poszczególne rozdziały pozostają zasadniczo logicznie i merytorycznie korelatywne do tematu, są spójne i metodologicznie poprawne.

Niezbyt precyzyjnie brzmi punkt 1.3. Rozdziału 1 „Wrodzone prawo kościoła do posiadania dóbr materialnych do realizacji własnych celów” i podpunkty: 1.3.1. „Ustawodawstwo kanoniczne oraz” 1.3.2. „Ustawodawstwo świeckie”. Owo „Ustawodawstwo świeckie” niejednokrotnie respektuje wolność religijną i co za tym idzie wrodzone prawo Kościoła do posiadania dóbr materialnych. Ale prowadzone tam refleksje opierają się wyłącznie na państwowym prawodawstwie polskim i polskim Konkordacie.

3. Źródła i literatura

Podstawowymi źródłami dla niniejszego opracowania jest Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku, zwłaszcza kanony dotyczące wrodzonego prawa Kościoła niezależnego od władzy świeckiej, do posiadania dóbr doczesnych i dysponowania nimi (por. kan. 1254 § 1) oraz kanony o prawie, obowiązku i formach zaradzania przez wiernych potrzebom Kościoła

(kan. 222 § 1, 1254, 1260-1261 i nn) oraz niekiedy porównuje kanony łacińskie z odpowiednimi kanonami Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich. Autorka odwołuje się do materiału legislacyjnego wydanego przez papieży, dokumentów papieskich, dokumentów i norm prawnych kongregacji rzymskich, polskiego prawa partykularnego. Bardzo szeroko uwzględnia przepisy i akty polskiego prawa świeckiego, choć ta część bibliografii ma tytuł nieprecyzyjny: „Źródła prawa świeckiego” (s. 322), gdyż oprócz jednego aktu prawnego obcej proveniencji zawiera wyłącznie prawodawstwo polskie.

Spis opracowań zatytułowany „Literatura” obejmuje wiele pozycji z zakresu kanonistyki, jak i teologii i innych nauk, choć zdecydowanie przeważająca jest literatura kanonistyczna. Wydaje się, że można by podzielić wspomnianą literaturę na: literaturę prawno-kanoniczną, teologiczno-pastoralną, i literaturę z zakresu prawa świeckiego. Zgromadzona literatura zawiera wiele pozycji obcojęzycznych. Przeprowadzona kwerenda bibliograficzna jest solidna, a także zakres jej wykorzystania zasługuje na uznanie. Zapis bibliograficzny sporządzony jest poprawnie.

Warto byłoby uwzględnić: Francis Morrissey, *Aquiring temporal goods for the Church's mission*, „The Jurist” 56 (1996), s. 586-603.

Anna Słowikowska, *Podstawy prawne odpowiedzialności wiernych za materialne potrzeby Kościoła*, „Kościół i prawo” 6(19) (2017), nr 2, s. 123-141.

4 Metoda

Wzmianka o metodzie zamieszczona we wstępie jest zwięzła. Pani mgr lic. Karolina Mazur nadmienia, że w celu zrealizowania swoich zamiarów badawczych przyjęła metodę historyczno-prawną oraz prawno-porównawczą (s. 23). Sądzę, że przyjęte metody są odpowiednie do tego rodzaju studium.

5. Treść i jej ocena merytoryczna

W rozdziale I (ss. 25-76), czyli na 51 stronach Pani Mazur dokonuje historyczno-prawnej analizy kanonu 222 § 1 KPK w kontekście potrzeb Kościoła. Podejmuje kwestię zaradzania potrzebom Kościoła jako obowiązek wszystkich wiernych (jest to ważne podkreślenie „wszystkich wiernych”), a także wrodzonego prawa Kościoła do posiadania dóbr doczesnych do realizacji własnych celów.

Wydaje się, że podpunkt 1.2. tego rozdziału „Zarządzanie potrzebom Kościoła jako obowiązek wszystkich wiernych” można nieco skorygować na: „Zarządzanie potrzebom Kościoła jako prawo-obowiązek wiernych” i podzielić na dwie mniejsze jednostki redakcyjne: 1. Podstawy teologiczno-kanoniczne obowiązku wiernych zaradzania potrzebom

Kościół; 2. Podmiot prawa-obowiązku objęty kan. 222 § 1. Rozdział kończy się „Podsumowaniem”. Cenne jest podkreślenie, że obowiązek zaradzania potrzebom Kościoła wynika z przynależności do ludu Bożego oraz obejmuje wszystkich wiernych. Natomiast w punkcie 1.2. „Zarządzanie potrzebom Kościoła jako obowiązek wszystkich wiernych” brak jest odniesienia do Katechizmu Kościoła Katolickiego, gdzie punkt 2043 brzmi „Piąte przykazanie kościelne (...) mówi, że wierni powinni dbać o potrzeby materialne Kościoła, każdy według swoich możliwości. Wierni mają także obowiązek, każdy według swoich możliwości, dbać o materialne potrzeby Kościoła” (przypis nr 86 do tego *passusu* przytacza na zasadzie porównaj kan. 222 KPK) (por. J. Schouppe, *Diritti fondamentali dei fedeli in rapporto alla partecipazione al governo dei beni temporali*, „Ius Ecclesiae”, vol. 26/2 (2014), s. 402).

Rozdział II (ss. 81-119), czyli na 38 stronach przedstawia kwestię kultu Bożego i działalności charytatywnej jako obszarów, gdzie Kościół potrzebuje określonych środków materialnych i duchowych. Omawia się najpierw sprawowanie kultu Bożego (cenne jest podkreślenie wolności organizowania i sprawowania kultu Bożego oraz obowiązku uczestnictwa wszystkich wiernych w organizowaniu i sprawowaniu kultu), a następnie działalność charytatywną ze szczególnym ukazaniem działalności „Caritas”. Obie te dziedziny Autorka opiera na analizie aktów prawa kanonicznego i polskiego świeckiego. Rozdział kończy się „Podsumowaniem”.

„Zarządzanie w zakresie działalności apostolskiej” (lepiej: Zarządzanie potrzebom Kościoła w zakresie działalności apostolskiej” (ss. 120-165), czyli 35 stron, to zagadnienie omówione w rozdziale 3. Analizuje się najpierw problematykę budowy i utrzymania obiektów sakralnych i kościelnych, a następnie działalność oświatową. Rozdział kończy się „Podsumowaniem”. Objęcie wspólnym tytułem „Zarządzanie w zakresie działalności apostolskiej” tak różnych zagadnień (w KPK traktują o nich odrębne księgi) wydaje się dziwne, a przynajmniej sztuczne. Prawdopodobnie takie ujęcie tematyki spowodowane zostało względami redakcyjnymi, z powodu szczupłości materiału.

Z kolei IV rozdział (ss. 166-227), czyli 61 stron, podejmuje kwestię potrzeb Kościoła w godziwym utrzymaniu szafarzy. Omawia się tam i bada problematykę wynagrodzenia a utrzymania szafarzy, godziwego utrzymania szafarzy jako obowiązku wszystkich wiernych, czy formy pozyskiwania środków finansowych przez szafarzy. Z kolei przedstawione zostało opodatkowanie szafarzy w Polsce oraz ubezpieczenie szafarzy w Polsce. Dwa ostatnie tytuły sygnalizujące sytuację prawną w Polsce są pewną niekonsekwencją (choć dobrze

odzwierciedlają oznaczaną przez nie treść) w stosunku do całości pracy, gdzie na oznaczenia prawodawstwa świeckiego polskiego używa się terminu: „ustawodawstwo świeckie”, które w pracy sprowadza się wyłącznie do państwowego prawodawstwa polskiego.

Rozdział V (ss. 228-305), czyli 33 strony, to zagadnienie sposobów zaradzania potrzebom Kościoła. Omawia się świadczenia ekonomiczne (zobowiązania podatkowe w prawodawstwie kościelnym, zbiórki, ofiary i opłaty, *iura stolae* i ofiary mszalne, opłaty za akty wykonawcze lub za wykonanie reskryptów Stolicy Apostolskiej). Problematyka świadczeń ekonomicznych obejmuje w recenzowanej pracy zwolnienia podatkowe, Fundusz Kościelny, dotacje, subwencje, darowizny i rozporządzenia testamentowe, a także przekazanie 1 % podatku dochodowego od osób fizycznych na rzecz Kościoła. Autorka następnie ukazuje świadczenia osobiste i świadczenia duchowe jako sposoby zaradzania potrzebom Kościoła. Interesujące jest dostrzeżenie i wyjaśnienie kwestii osobistego zaangażowania się w zaspokojenie potrzeb Kościoła, które są szersze niż kwestie ekonomiczne. Owo osobiste zaspokajanie potrzeb Kościoła dokonuje się poprzez „przekazanie swojego czasu, życia lub osobistych cech” (s. 296).

Także cenne jest ukazanie świadczeń duchowych wiernych na rzecz Kościoła. Jest to prowadzenie życia świętego, modlitwa, przyjmowanie sakramentów św., czy działalność charytatywna.

Należy zaznaczyć, że każdy rozdział zawiera podsumowanie treści. Wydaje się jednak, że są one zbyt szczegółowe, każdy poruszany wątek jest bowiem ponownie przywoływany.

6. Język rozprawy i uwagi techniczno-redakcyjne

Rozprawa Pani mgr lic. Karoliny Mazur jest napisana z zastosowaniem odpowiedniej terminologii kanonicznej i teologicznej. Redakcja techniczna i staranność edytorska zasługują na specjalne podkreślenie, bowiem prawie nie dostrzega się literówek i błędów.

Jednak wśród uwag techniczno-redakcyjnych można podać następujące:

Wykaz skrótów warto podzielić według kryterium podanym w: „Encyklopedia Katolicka. Wykaz skrótów” Lublin 1993.

Wykaz skrótów

1. Skróty ogólne: s. = strona, t. = tom .....

2. Skróty bibliograficzne: KPK = Kodeks Prawa Kanonicznego

Niepotrzebne podwójny skrót (s. 9 i 54): Kodeks Prawa Kanonicznego/KPK; lepiej tylko stosować powszechnie przyjęty skrót: KPK; Codex Iuris Canonici/CIC17 (s. 6); lepiej

tylko stosować powszechnie przyjęty skrót: CIC; Dekret „Perfectae caritatis”/PC (s. 7); lepiej tylko stosować powszechnie przyjęty skrót: PC

Autorka stosuje zbyt skomplikowane skróty, które powodują zagubienie się czytelnika w gąszczu zawiłych literowców: np. u.c.c.z. = Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 roku o cmentarzach i chowaniu zmarłych (s. 12); lepiej: Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 roku

Niewłaściwe używanie nazwy własnej: kodeks prawa kanonicznego. Powinno być: Kodeks prawa kanonicznego (patrz: *Zasady pisowni słownictwa religijnego*, Tarnów 2005, s. 16).

Cenne jest zamieszczenie streszczenia pracy w języku angielskim (s. 359).

Błędnie podano nazwisko: Cristian Bergus, *Diritto patrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2007. Powinno być: Cristian Begus, (s. 333).

Przy podawaniu stron, czy łączeniu wyrazów winno się stosować łącznik (dywiz), a nie pauzę i półpauzę, s. 54, 56 i nn.

Używanie nieoficjalnego, polskiego tłumaczenie KPK: Ioannes Paulus II, *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 111983) cz. II s. 1-301. Tekst w języku polskim w: P. Majer (red.), *Kodeks Prawa Kanonicznego go. Komentarz*, wydawnictwo Wolters Kluwer, Kraków 2011, s. 14-1314. Lepiej odwoływać się do oficjalnego tłumaczenia Kodeksu: *Codex Iuris Canonici. Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984. Choć tłumaczenia nieoficjalne, autorskie, są często lepsze. Na s. 39 w kan. słusznie dodaje Autorka w nawiasie: Kan. 222 § 1. Wierni [chrześcijanie] mają obowiązek zaradzić potrzebom Kościoła, aby posiadał środki konieczne do sprawowania kultu, prowadzenia dzieł apostołstwa oraz miłości, a także do tego, co jest konieczne do godziwego utrzymania szafarzy.

Literówki: szfarzy – literówka s. 3; E. Szafranowski, s. 60, 62.

7 Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi ważny i twórczy przyczynek do badań nad prawem o dobrach doczesnych Kościoła i obowiązku wszystkich wiernych zaradzania potrzebom Kościoła, aby mógł on pełnić swoją misję. Wielką wartością tej pracy jest usystematyzowany i logiczny wywód. Autorka dokonała dobrej, a miejscami gruntownej analizy norm prawa kanonicznego i prawa państwowego w wymienionej materii. Dobrze wykorzystwała kościelne akty normatywne i dokumenty teologiczne, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II, umiejętnie je łącząc z wątkiem doktrynalnym Kodeksu z 1983 r.

Kompetentnie zgromadziła, zinterpretowała i powiązała normy polskiego prawa świeckiego z porządkiem kanonicznym. Cenne są wyczerpujące podsumowania każdego rozdziału. Praca posiada wysoki poziom merytoryczny, formalny i językowy. Mimo pewnych, w sumie nieznacznych mankamentów, walory niniejszej dysertacji dominują. Zasygnalizowanie powyżej niedociągnięcia, potknięcia stylistyczne i błędy literowe są nieliczne i nie wpływają na wartość pracy.

Uwagi w niniejszej recenzji wniesiono z życzliwością i troską o merytoryczną jakość opracowania specjalistycznego. Uważam, że praca spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawom doktorskim w Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 roku, w związku z art. 179 ust. 2 i ust. 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku. Jestem przekonany, że Doktorantka może być dopuszczona do następnych etapów przewodu doktorskiego, dlatego taki wniosek stawiam do Rady Wydziału Prawa UKSW w Warszawie.

ks. dr hab. Jerzy Adamczyk Radom, dnia 30.01.2020 r.

Ks. Jerzy Adamczyk